

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: ВЕКТОРИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНИХ ЗМІН

Надія Тітова,
директор КЗК «Дніпропетровська обласна
універсальна наукова бібліотека імені
Первоучителів слов'янських
Кирила і Мефодія»,
заслужений працівник культури України

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА реформа змінює кордони міст і районів області, а поділ власності та стан соціально-економічної сфери стають об'єктивними підставами для перетворень у сфері бібліотечного обслуговування жителів Дніпропетровщини. Вся сукупність трансформацій, що відбуваються в процесі реформи децентралізації, в кожному регіоні має свої особливості і свої цифри, свої переваги і свої труднощі. За кількістю створених ОТГ найбільше їх у нашій, Дніпропетровській, області – 63.

Оскільки ОТГ утворюються внаслідок об'єднання суміжних територіальних громад, в окремих випадках виникає необхідність упорядкування чисельності бібліотек. Варто зазначити, що це питання в області постійно тримали на контролі насамперед фінансові органи. І це підтверджується кількістю діючих публічних бібліотек. Їх найчисельніша «оптимізація» відбулась у 1997–1998 рр. (відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України № 510 «Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками»). В результаті на сьогодні, порівняно з окремими регіонами України, наприклад Львівською, Вінницькою, Полтавською, Хмельницькою, Тернопільською областями, Дніпропетровщина – регіон з набагато більшими територією та кількістю населення, має значно меншу кількість бібліотек. Якщо в згаданих областях у середньому одна бібліотека припадає на 2 тис. жителів, то в нашій області – на 5 тис. мешканців. Наприклад, у Львівській області до мережі публічних бібліотек входять 1 137 закладів, що майже вдвічі більше, ніж у нашій області.

На Дніпропетровщині мережа публічних бібліотек сфери впливу Міністерства культури України на 01.01.2019 р. становила 657 закладів. Це 3 обласні та 654 бібліотеки міст і районів. В області сьогодні функціонують 23 ЦБС – 12 міських та 11 у районах. Щорічно публічні бібліотеки обслуговують більш як

765 тис. осіб, отже, кожен четвертий житель області – користувач публічної бібліотеки.

Із 657 бібліотек 456, тобто 68%, розташовані в сільській місцевості. У складі районних ЦБС працюють 320 книгозбірень. 334 заклади не входять до складу ЦБС, з них поки що 49 бібліотек передані на управління сільських рад, а 285 – увійшли до новостворених ОТГ.

Чітке визначення основних пріоритетів та першочергових завдань надають можливість окреслити напрями подальшого реформування бібліотек. У цьому аспекті важливим кроком ще у 2016 р. стало прийняття документа, який безпосередньо стосувався подальшого розвитку бібліотечної справи в регіоні. Це Розпорядження голови Дніпропетровської ОДА «Про створення робочої групи з реформування бібліотечної галузі у Дніпропетровській області». В межах реалізації цього розпорядження першим кроком стало проведення робочою групою детального дослідження з виїздом на місця та з подальшим узагальненням даних щодо матеріально-технічної бази, технологічного стану публічних бібліотек, тенденцій комплектування та використання бібліотечних фондів, обсягів упровадження інформаційних технологій, рівня професійної компетенції персоналу. Особлива увага приділялася вивченню питань зацікавленості громад, місцевих органів влади у збереженні бібліотек та впровадженні змін, забезпеченості швидкісним Інтернетом і наявними можливостями участі у створенні єдиного електронного каталогу. За результатами дослідження було підготовлено аналітичний матеріал, який став опорним при розробленні подальших дій робочої групи; сформовано основні напрями і конкретні заходи, що знайшли своє відображення в «Плані дій з реформування бібліотечної галузі Дніпропетровської області».

Відповідно до цього документа провідні спеціалісти ОУНБ, члени робочої групи насамперед

розробили «Критерії якості роботи публічної бібліотеки», а потім провели дослідження щодо відповідності бібліотек області зазначеним критеріям. Загалом визначено 16 критеріїв якості роботи типової публічної бібліотеки (див. табл.).

Надзвичайно важливим і відповідальним завданням є зміцнення впливу ОУНБ на публічні бібліотеки регіону, які останніми роками зіткнулися з багатьма проблемами: недостатністю цільового фінансування на поповнення бібліотечних фондів,

Критерії якості роботи публічної бібліотеки

Таблиця

№ з/п	Критерії якості роботи	Параметри виконання
1	Кількість відвідувань бібліотеки на рік	Динаміка показника – не менше + 0,1% від його значення в попередньому році
2	Охоплення населення бібліотечним обслуговуванням	Не менше 40% від загальної кількості жителів
3	Графік роботи бібліотеки	Не повинен повністю збігатися з часом робочого дня основної частини населення; обов'язковою є робота бібліотеки в один із загальноприйнятих вихідних днів
4	Книгозабезпеченість	До 6 книг на одного жителя
5	Актуалізація змісту фонду бібліотеки (нові надходження документів)	Не менш як 5% від загального обсягу фонду на рік або з розрахунку 250 книг на 1 000 жителів
6	Передплата періодичних видань	Не менш як 10–16 найменувань газет і журналів
7	Соціокультурна та просвітницька діяльність	Не менше 2 загальногромадських заходів на рік
8	Діяльність читацьких клубів за інтересами	Охоплення діяльністю читацьких клубних об'єднань – не менше 1% населення
9	Надання бібліотечних послуг населенню з використанням інформаційно-комунікаційних технологій	Не менше 5 видів
10	Кількість людей, які пройшли навчання на базі бібліотеки	Не менше 10% від кількості населення на рік
11	Створення та підтримання власних електронних БД	Не менше 1 БД
12	Виконання довідок за допомогою інтернет-ресурсів	Не менше 50% від загальної кількості довідок
13	Наявність сторінок у соціальних мережах та їх підтримання	Не менше 1 сторінки, не менше 100 передплатників (друзів)
14	Участь у грантових конкурсах різних рівнів	Не менше 1 конкурсу на рік
15	Проведення благодійних акцій на підтримку бібліотеки	Не менше 1 акції на рік
16	Надання додаткових платних послуг	100% виконання плану

Було прийнято рішення зупинитися на аналізі **шести критеріїв**, дотримання яких не вимагає значних фінансових вливань. Це: **графік роботи бібліотеки** (який не повинен повністю збігатися з робочим часом основної частини населення); **рівень соціокультурної та просвітницької діяльності**; **створення клубів за інтересами**; **створення власних електронних баз даних**; **робота в соцмережах**; **проведення благодійних акцій із залучення додаткових коштів**. З результатами цього аналізу були ознайомлені під час проведення обласних семінарів бібліотекарі області і завідувачі управлінні культури та відповідальні за культуру в ОТГ області.

економічною і соціальною кризою, труднощами переходного періоду в процесі реформи децентралізації. Безумовно, неможливо одночасно вирішити ці та інші назрілі проблеми. Проте чітке визначення основних пріоритетів, знаходження «слабких місць» у сфері бібліотечної справи дають можливість окреслити напрями подальшої діяльності.

В цьому аспекті важливим кроком робочої групи стало розроблення двох документів – «Програми розвитку Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки на період до 2020 року» та «Концепції розвитку публічних бібліотек Дніпропетровської області (на період 2017–2020 рр.)». У них визначено стратегічні цілі та основні напрями діяльності як головної бібліотеки, так і публічних бібліотек області в період адміністративно-територіальної реформи та враховано завдання, поставлені перед бібліотеками у Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України».

Підтвердженням важливості публічних бібліотек є, по-перше, той факт, що в Плані реалізації «Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року» задекларовано створення центрів доступу до публічної інформації та мережі громадських центрів надання адміністративних послуг саме на базі сільських книгозбірень. По-друге, одним із головних завдань, поставлених обласною державною адміністрацією перед бібліотеками та внесених як найпріоритетніший напрям у «Програму розвитку культури Дніпропетровської області на період до 2020 року», стала реалізація проекту зі створення **Регіонального електронного каталогу**. З 2016 р. ведеться робота з формування електронних каталогів на книжкові фонди публічних бібліотек та ЦБС і подальша їх підтримка з метою

використання локально та в Інтернеті. Також реалізація цього проекту забезпечить перехід на систему корпоративної каталогізації і впорядкування зведеного краєзнавчого каталогу статей із періодичних видань «Дніпропетровщина» та розміщення цих ресурсів на сайті ОУНБ (www.libr.dp.ua). Крім того, бібліотеки області долучилися до започаткованого нами проекту «Портал "ДніпроКультура"», електронний доступ до якого має кожен охочий з сайту бібліотеки.

Ми розуміємо, що всі бібліотеки ввійдуть до ОТГ, яких у нашій області планується 89. І це тільки питання часу. Безперечно, зміни в мережі бібліотек Дніпропетровщини відбудуться і вже відбуваються, і вони необхідні з об'єктивних причин – через демографічну ситуацію, територіальне об'єднання сусідніх сіл.

Велике коло питань, які необхідно буде вирішити, накреслила перед нашою областю постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 72 «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні». Детальний аналіз відповідності наявної мережі публічних бібліотек в області нормативам, затвердженим цим документом, показує, що на сьогодні 84 сільські бібліотеки функціонують у населених пунктах із кількістю мешканців до 500 осіб і не відповідають новим нормативам. За рішенням відповідних органів місцевого самоврядування ці бібліотеки працюють неповний робочий день. Але водночас, відповідно до п. 3 постанови, «публічні бібліотеки повинні бути доступні для населення не менш як 40 годин на тиждень». В області через роботу бібліотекарів на неповну ставку цьому нормативу не відповідають 165 сільських бібліотек. Велике коло питань необхідно вирішувати і щодо рівня книгозабезпеченості та комп'ютеризації книгозбірень у сільській місцевості.

Однією з найскладніших проблем для мережі публічних бібліотек є зміна традиційних організаційно-структурних форм. Але якщо децентралізація в бібліотечній сфері області фактично розпочалась із прийняттям Бюджетного кодексу України ще у 2010 р., все-таки це відбувалось у межах тих само територій, без зміни статусу бібліотек. Зараз же ми стали свідками процесу зміни професійних акцентів і трансформації пріоритетів серед бібліотек, які ще вчора були на одному рівні.

У процесі адміністративно-територіальної реформи в Дніпропетровській області, децентралізації, поділу області на ОТГ районні бібліотеки, на жаль, втратили повноваження методичних центрів для книгозбірень усього району. Тепер вони виконують ці функції для обмеженого кола бібліотек ОТГ, до складу яких указані районні бібліотеки ввійшли. Звичайно, це позитивний факт для зазначених ОТГ, адже в районних бібліотеках за останнє десятиріччя значно зріс рівень матеріально-технічного та інформаційного забезпечення, всі працівники мають базову бібліотечну освіту. У новостворених громадах, які утворилися не на базі районів, публічні бібліотеки ОТГ здебільшого не мають ні належної матеріальної бази, ні достатнього кадрового потенціалу. Тож зрозуміло, що виконувати функції методичних центрів ці бібліотеки не зможуть.

Уже непоодинокими стали випадки передавання центральних районних бібліотек до комунальної власності (ОТГ) з утратою їх статусу та функцій (Апостолівська, Томаківська, Покровська, Межівська, Широківська, Царичанська районні бібліотеки). А в Синельниківському і Павлоградському районах центральні бібліотеки взагалі припинили свою роботу, оскільки весь район було поділено на ОТГ. Такі рішення не можуть не впливати на діяльність публічних книгозбірень району, які вийшли з-під юрисдикції ЦРБ, адже саме районні бібліотеки в усі попередні роки здійснювали процеси оброблення та каталогізування фондів для всіх сільських бібліотек, забезпечували розподіл літератури за державними програмами, координували роботу бібліотек відповідно району, надавали їм методичну допомогу, збирали та узагальнювали статистичні дані щодо діяльності цих закладів через електронну систему ЕСМАР. Саме в центральних районних бібліотеках зосереджені основне ядро бібліотечного фонду та найдосвідченіші кадри. Крім того, зараз багато питань у бібліотек виникає з переходом на класифікацію видань за УДК.

При цьому вагома діяльність зі сприяння реформам на місцях і щодо адаптації бібліотек до роботи в нових умовах лягла на ОУНБ, яка за своїми типологічними функціями є опорною для бібліотечної системи загальнодоступних публічних бібліотек області. Саме тому, аналізуючи роботу нашої бібліотеки в цьому аспекті, ми відчули, що тенденції, які намітилися за роки реформи децентралізації, вкрай суперечливі. З одного боку, вони свідчать про зміцнення й посилення позицій ОУНБ, розширення її базових функцій і розвиток поліфункціональності в діяльності. А з другого – спостерігаються спроби знизити вплив ОУНБ на бібліотечну сферу регіону, особливо в районах. Адже не є секретом той факт, що в деяких ОТГ самостійність зрозуміли досить буквально: заклади і установи, які входять до ОТГ, підпорядковуються тільки голові ОТГ і більше нікому, а, наприклад, питання статзвітності бібліотек, доставляння видань за державними програмами, підвищення кваліфікації до них стосунку не мають.

На сьогодні законодавством у сфері культури поки що не прописано повноваження ОТГ стосовно управління бібліотеками; не визначено правонаступності районної бібліотеки як головного методичного центру хоча б на цей перехідний період. Ураховуючи зазначене, у відповідь на звернення нашої бібліотеки, Дніпропетровська обласна рада підготувала і розіслала лист головам райдержадміністрацій та ОТГ щодо збереження на найближчий час у всіх районах області статусу центральних районних бібліотек як головних методичних центрів для бібліотек об'єднаних громад та тих бібліотечних закладів, які ще не ввійшли до складу ОТГ. Але навіть на цей лист реакція досить різна, і більшість голів ОТГ не взяли його до уваги.

Що вже очевидно для нас, бібліотекарів, то це те, що адміністративна реформа, розмежувавши повноваження органів влади у сфері організації бібліотечного обслуговування населення, безперечно порушила єдину систему централізованої взаємодії. І це закономірно, оскільки в основі назви

реформи – **децентралізація**. Не випадково у Стратегії розвитку бібліотек на період до 2025 року одним із стратегічних напрямів діяльності визначено створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи.

З огляду на це сьогодні вкрай необхідно внести зміни в Закон України «Про місцеве самоврядування» та інші профільні закони «Про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну діяльність», в яких окреслити повноваження ОТГ стосовно управління бібліотеками, а перед органами місцевої влади поставити завдання: забезпечити діяльність базової мережі

бібліотек та визначити серед них головні (опорні) заклади, які б задовольняли колективні потреби бібліотек на відповідних територіях (підвищення кваліфікації, соціологічна та науково-дослідна робота, збирання статистичних даних і т. ін.).

Дніпропетровська ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія виконує провідну роль організатора бібліотечного середовища регіону, і в цьому аспекті на неї покладено відповідальність за стан бібліотечного обслуговування в області, зокрема, за пошук нових форматів взаємодії публічних бібліотек з місцевими громадами.